

УДК 130.2:004.9:17

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v056.2025.5>**М. М. Гончаренко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6719-1919>

кандидат філософських наук, доцент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Н. В. КараульнаORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-2065-505X>

кандидат філософських наук, доцент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ю. В. СєроваORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9211-8668>

кандидат філософських наук, доцент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРИ ЯК ВИКЛИК ПОСТСУЧАСНОМУ ГУМАНІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Цифрова трансформація культури радикально змінює способи комунікації, пізнання та самовизначення людини, формуючи нові онтологічні й аксіологічні горизонти соціальної реальності. У контексті постсучасного гуманізму, що функціонує у світі фрагментованих ідентичностей, симулякрів і гіперреальності (Ж. Бодріяр, Ж.-Ф. Ліотар), цифровізація стає водночас простором нових можливостей для самореалізації та ризиком втрати антропологічного центру. Культура переходить у режим віртуально-мережевої існування, де ціннісні орієнтири піддаються постійній ревізії, а межа між людським і технологічним розмивається. Саме це актуалізує потребу у філософській рефлексії, здатній осмислити, чи є цифрова культура продовженням гуманістичного проекту, чи вона його трансформує або навіть підважує.

Водночас цифрова трансформація культури постає викликом для постсучасного гуманізму, який намагається переосмислити людину у світлі її ко-існування з алгоритмами, штучним інтелектом та цифровими екосистемами. З одного боку, цифрові практики підсилюють потенціал креативності, участі, доступу до знань; з іншого – породжують феномени цифрової втоми, деперсоналізації, втрати тілесності та автономії.

Відповідно **метою дослідження** є філософське осмислення цифрової трансформації культури як виклику постсучасному гуманізму та виявлення її впливу на антропологічні, аксіологічні та онтологічні засади людського буття, а **завдання дослідження** наступні:

1) проаналізувати сутність цифрової трансформації культури та її основні концептуальні

характеристики в контексті сучасної філософської думки;

2) дослідити постсучасний гуманізм як парадигму, що переосмислює антропологічний статус людини у цифрово-медійній реальності;

3) визначити філософські виклики, які цифрова культура ставить перед постсучасним гуманізмом, та окреслити можливі напрями адаптації або трансформації гуманістичного проекту.

Виклад основного матеріалу.

Сутність цифрової трансформації культури та її концептуальні характеристики у сучасній філософській думці

Як зауважують вітчизняні науковці Н. Ничкало, Л. Лук'янова, та О. Овчарук, цифрова трансформація постає як комплексний і всеохопний процес, що проникає в усі виміри функціонування суспільства та зумовлює суттєве переосмислення наявних практик під впливом цифрових технологій. Її реалізація включає модернізацію економічних систем через діджиталізацію, впровадження електронного врядування, зміну соціальної динаміки та структури ринку праці, розбудову комплексної екосистеми даних, забезпечення кіберзахисту, а також осмислення й вирішення етичних дилем, що виникають у цифровому середовищі [1, с. 94]. Адже йдеться не лише про зміну інструментів комунікації, а про радикальну реконфігурацію символічного порядку, в якому людина інтерпретує себе й світ. На думку М. Кастельса, культура в умовах мережевого суспільства набуває динамічного характеру, втрачаючи прив'язку до просторово-часової стабільності та перетворюючись на гнучкий конструкт, що циркулює у цифрових потоках. У цьому контексті

культура більше не є стабільною системою знаків, а реалізується як процес постійного кодування, декодування і рекодування смислів.

Однією з концептуальних рамок аналізу цифровізації культури є теорія симулякрів і гіперреальності Ж. Бодріара. Згідно з його тезою, цифровий світ створює симулятивні образи, які не лише репрезентують реальність, а підміняють її, витісняючи живий досвід алгоритмічно згенерованими еквівалентами [4, с. 57]. Цифрова культура базується на нескінченному тиражуванні, внаслідок чого оригінал втрачає свою унікальність (пор. з тезою В. Беньяміна про втрату «аури» мистецького твору в умовах технічної репродукції). Таким чином, цифрові образи не відображають реальність, а виробляють її – що ставить під сумнів межі між дійсним і штучно сконструйованим.

Сучасна філософія цифровості також пов'язана з концепцією інформаційного онтологізму Л. Флоріді. Він наголошує, що цифрова культура є інфосферою – штучно створеною реальністю, в якій людина стає «інфоргою», тобто істотою, що існує у стані постійної інтеракції з інформаційними потоками [5, с. 67]. Зміна антропологічного статусу людини передбачає не лише нові моделі ідентичності, а й формування етики взаємодії зі штучним інтелектом, цифровими агентами та алгоритмічними структурами, що дедалі частіше заміщають людську рефлексію.

Цифрова трансформація культури змінює також механізми соціальної участі, що підкреслюється теоріями мережевого суб'єкта (Ф. Гваттарі) та гібридної суб'єктивності (Д. Харавей). Людина більше не мислиться як автономний суб'єкт, а як вузол у децентралізованій мережі, де її «я» формується через цифрову взаємодію і комунікативну циркуляцію. Це ускладнює стабільність ідентичності та формує феномен множинних, контекстно залежних «цифрових я», що підпорядковуються логіці алгоритмічної видимості та лайково-рейтингового оцінювання.

Окремим аспектом цифрової трансформації є зміна моделей культурної пам'яті. Якщо у традиційному суспільстві пам'ять була обумовлена ритуалом та інституційною передачею, то в цифровій культурі вона стає «миттєво-відзивною» (Д. Дебре), інтегрованою у великі бази даних, гіпертекстові архіви та алгоритмічні системи фільтрації. Це призводить до трансформації процесів інтерпретації культурної спадщини, де минуле реконструюється у формі цифрових реконфігурацій і симуляцій.

Відповідно, цифрова трансформація культури у філософському дискурсі розглядається як багатовимірний процес, що охоплює зміну онтологічної структури культурної реальності, деконструкцію класичної ідентичності, модифікацію

аксіологічних орієнтирів та формування нових комунікативних форматів. Її аналіз вимагає звернення до постструктуралізму, теорій постгуманізму, цифрової феноменології та критичної філософії технологій. У цьому контексті цифрова культура не лише репрезентує нову форму буття культури, а й провокує фундаментальну переоцінку гуманістичного проекту в постсучасності.

Постсучасний гуманізм як парадигма осмислення людини у цифрово-медійній реальності

Постсучасний гуманізм постає як філософська реакція на радикальні трансформації людського досвіду в умовах цифрової культури, де традиційні гуманістичні уявлення про автономну, цілісну і раціональну людину зазнають критичного переосмислення. Якщо класичний гуманізм епохи Відродження та Просвітництва утверджував людину як центр універсуму, наділену самоцінністю, розумом та свободою, то в постсучасному горизонті людина втрачає статус унікального джерела смислу. Цей зсув обумовлений віртуалізацією реальності, децентралізацією суб'єкта та змішуванням людського і технологічного. У цифровій екосистемі суб'єктивність більше не сприймається як природно-дана сутність, а як динамічний конструкт, сформований у мережових взаємодіях [2, с. 528].

Постсучасний гуманізм розглядає людину в контексті нестабільності, множинності та крихкості її буття. З одного боку, він зберігає цінність людської чуттєвості, етичної відповідальності та гідності. З іншого – визнає, що суб'єкт більше не може бути мислимим поза технологічними медіаціями, цифровими протезами пам'яті (cloud-сховища), алгоритмічними підказками та мережевою спільнотою. У цьому сенсі гуманізм трансформується у напрямі, позначеному такими поняттями, як «постгуманізм» (Р. Брейдотті), «техногуманізм» (Ю. Харарі), «цифровий неогуманізм» (П. Флоріді), «мережевий гуманізм» (Ф. Гваттарі).

Постгуманістична критика ставить під сумнів уявлення про людину як автономний центр вольової дії, наголошуючи на тому, що суб'єкт є результатом взаємодії з біотехнологіями, алгоритмічними системами та інформаційними середовищами. У цьому контексті Д. Харавей у своїй концепції кіборга пропонує розглядати людину як гібрид природного та штучного, що розмиває межі між тілесним і віртуальним, органічним і технічним. Трансгуманізм, у свою чергу, акцентує увагу на удосконаленні людських можливостей через технології (Н. Бостром), прагнучи зберегти гуманістичні цінності, але розширюючи їх за допомогою штучного інтелекту, віртуальної реальності та нейроінтерфейсів.

На противагу радикальному постгуманізму, цифровий неогуманізм Л. Флоріді намагається окреслити шлях збереження гуманістичних принципів у цифрову епоху. Він пропонує розглядати людину як «інфоргу» – інформаційного агента, відповідального за етичну взаємодію в інфосфері. Цей підхід підкреслює, що гуманізм може бути збережений, якщо його трансформувати у напрямі відповідальності за цифрове життя, цифрову гідність та алгоритмічну справедливість.

Важливим аспектом постсучасного гуманізму є переосмислення ідентичності. Якщо раніше вона ґрунтувалася на стабільності, пам'яті та особистому досвіді, то в цифровому середовищі ідентичність стає множинною, фрагментарною та медійно опосередкованою. Індивід формує своє «я» не лише через саморефлексію, а через реакції мережевої спільноти (лайки, коментарі, рейтинги). Це зумовлює феномен «кібернарративної суб'єктивності», де особистість існує одночасно у множинних цифрових просторах, адаптуючи себе до конкретних контекстів.

Тому цілком логічно, що Кетрін Хейлз у праці «Як ми стаємо постлюдьми» (1999) пропонує концептуальне осмислення постгуманістичних тенденцій, виокремлюючи ряд ключових характеристик цього світоглядного зсуву. По-перше, вона наголошує на пріоритетності інформації як базової структури буття, яка розглядається як більш фундаментальна, ніж будь-яке матеріальне втілення; отже, біологічне тіло трактується радше як випадковий продукт історичного розвитку, а не як приречена форма існування живого. По-друге, свідомість постає як епіфеномен, тобто вторинне утворення, що не має прив'язки до нематеріальної душі, оскільки остання в межах цієї парадигми заперечується. По-третє, людське тіло тлумачиться як інструментальний протез, яким індивід опановує та користується, що відкриває можливості його заміни, модифікації або підсилення за допомогою технологічних «надбудов». Як підсумок, інтеграція штучних елементів або кібертехнологічних протезів витлумачується як закономірне продовження первинного онтологічного відношення людини до свого тілесного носія [3].

Як бачимо, постсучасний гуманізм є не запереченням гуманістичного проекту, а його критичною реконфігурацією в умовах цифрової доби. Він не лише приймає виклики цифрової культури, а й намагається сформувати нову модель людяності, яка здатна співіснувати з технологічною складністю світу, не втрачаючи цінності свободи, гідності та етичної відповідальності. У наступному завданні доцільно проаналізувати, яким чином цифрова культура ставить виклики цьому оновленому гуманізму та які стратегії адаптації або спротиву можуть бути сформульовані.

Цифрова культура як виклик постсучасному гуманізму та вектори його трансформації

Цифрова культура формує нову антропологічну реальність, у якій традиційні гуманістичні принципи піддаються випробуванню на актуальність, адаптивність та релевантність. Якщо гуманізм історично утверджував людину як міру речей (*homo mensura*), що наділена внутрішньою гідністю, свободою вибору та здатністю до раціональної рефлексії, то в цифровому середовищі ці ознаки опиняються під тиском алгоритмічної раціональності, кіберконтролю, гейміфікації поведінки та автоматизованих систем впливу. Виклик полягає не лише в тому, що цифрова культура трансформує способи комунікації, творчості чи пізнання, а в тому, що вона змінює саме уявлення про людину як суб'єкта культури.

Одним із ключових викликів є феномен алгоритмічного детермінізму, коли поведінка суб'єкта прогнозується та коригується цифровими платформами через аналіз великих даних (*Big Data*) та системи штучного інтелекту. У цьому контексті автономність як фундаментальна цінність гуманізму виявляється обмеженою, а вільне волевиявлення стає частково сконструйованим результатом цифрового впливу. Як зазначає Ш. Зубофф у теорії «наглядного капіталізму», цифрова культура не лише збирає дані про людину, а й прагне передбачати та спрямовувати її рішення, що ставить під сумнів ідею свободи як морального вибору [6, с. 25].

Другий виклик пов'язаний з розмиванням тілесності та матеріального виміру людського існування. У цифровій культурі тілесність дедалі частіше заміщується віртуальними образами та аватарами, що породжує феномен «дисоційованої присутності», де людина одночасно існує в мережевому просторі та втрачає зв'язок із тілесною автентичністю. Це піднімає питання про те, чи можливе збереження гуманістичної концепції людської цілісності за умов віртуальної фрагментації «я».

Третім викликом є трансформація етики й ціннісної свідомості. Цифрове середовище сприяє виникненню так званої «миттєвої етики» (*instant ethics*), де моральні рішення приймаються швидко й емоційно, часто під впливом мережевих трендів і соціального тиску. Це суперечить гуманістичному ідеалу рефлексивного мислення та відповідального ставлення до інших. Водночас цифрова культура формує нові форми етичної взаємодії, наприклад, у сфері цифрових прав, захисту приватності, боротьби з кібернасильством, що потребує оновленої гуманістичної парадигми.

Постсучасний гуманізм у цьому контексті має визначити, чи спроможний він трансформу-

ватися так, щоб інтегрувати цифровий досвід, зберігаючи людську гідність. Один із можливих векторів – розвиток «цифрової відповідальності», яка передбачає етичний контроль над алгоритмічними системами, захист автономії особистості та протидію маніпуляції даними. Іншим напрямом є концепція «гуманістичної цифрової суб'єктності», що визнає роль людини як активного творця цифрових смислів, а не пасивного носія інформації.

Перспективним також є формування «емпатичного гуманізму», який враховує нові форми міжлюдської взаємодії у віртуальному просторі та прагне до підтримки комунікативної етики, натхненої ідеями Ю. Габермаса про дискурсивну раціональність. У цьому сенсі цифрове середовище може стати простором нових форм співбуття, якщо гуманістичні принципи здатні адаптуватися до мережевої динаміки, не втрачаючи нормативного ядра.

Тому, цифрова культура не лише створює виклики для постсучасного гуманізму, але й відкриває можливість його оновлення. Культурна глобалізація виступає одним із провідних чинників формування та динамізації цифрової культури і в Україні. Вона відкриває нові горизонти для інноваційного розвитку та інтеграції у світовий цифровий простір, водночас загострюючи питання збереження національно-культурної ідентичності. Глобальні культурні та технологічні стандарти не лише слугують джерелом натхнення, а й визначають вектор еволюції українських цифрових продуктів та практик. У цьому контексті стратегічним викликом для вітчизняного суспільства стає не просто входження до світового культурного простору, а забезпечення гармонійного поєднання глобальної інтеграції з утвердженням і примноженням власної культурної автентичності в цифровому середовищі [2, с. 538].

Висновки. Таким чином, розкривши філософське осмислення цифрової трансформації культури як виклику постсучасному гуманізму та виявлення її впливу на антропологічні, аксіологічні та онтологічні засади людського буття, можемо підсумувати наступне:

1) виявлено, що цифрова трансформація культури є не лише технологічним процесом, а комплексним соціокультурним явищем, яке радикально змінює модуси буття людини, способи комунікації, механізми ідентифікації та принципи конструювання реальності. Аналіз сучасних філософських концепцій (Ж. Бодріяра, М. Кастельса, Л. Флоріді, Д. Харавей, К. Хейлз) засвідчив, що цифрова культура характеризується гіперреальністю, алгоритмічністю, мережевістю, симулятивністю

та фрагментацією суб'єкта, що спричиняє глибокі онтологічні та аксіологічні зсуви;

2) розкрито, що постсучасний гуманізм не заперечує гуманістичну традицію, а пропонує її критичну реконфігурацію в умовах розмивання меж між людським і технологічним. На зміну універсалістському уявленню про людину як центр смислоутворення приходить концепція децентрованого, множинного та мережевого суб'єкта, чия ідентичність формується у просторі цифрової комунікації. Постгуманістичні та трансгуманістичні підходи показують, що людина мислиться крізь призму гібридності (кіборг), інформаційності (інфорг) або технологічно посиленого існування. Водночас цифровий неогуманізм намагається поєднати технологічний розвиток із збереженням людської гідності, спираючись на етику відповідальної взаємодії з цифровими системами;

3) окреслення викликів цифрової культури щодо постсучасного гуманізму дозволило визначити три ключові проблемні поля: алгоритмічне обмеження автономії, втрата тілесності та дисоціація суб'єкта, а також ерозія традиційних етичних засад. Алгоритмічний детермінізм, гейміфікація поведінки, симулятивність ідентичності та вплив наглядного капіталізму (Ш. Зубофф) ставлять під загрозу щирість, саморефлексивність і свободу вибору. У цьому контексті гуманістичний проект може бути збережений лише за умови його трансформації в напрямі цифрової етики, алгоритмічної справедливості, емпатійної комунікації та розвитку відповідального суб'єкта інфосфери. Формування оновленої гуманістичної парадигми передбачає переосмислення людської суб'єктності як відкритої, мережевої та водночас здатної до етичного самовизначення у гібридному середовищі.

Отже, цифрова культура одночасно підважує класичний гуманізм і створює умови для його оновлення. Вона не лише викликає кризу антропоцентризму, а й породжує нові можливості для розвитку культури співбуття людини та технологій на засадах відповідальності, свободи та гідності. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку концепції цифрової суб'єктності, уточнення меж етичної відповідальності в умовах алгоритмічного управління та формування моделей гуманістичного співжиття у цифрових екосистемах

Література

1. Ничкало Н., Лук'янова Л., Овчарук О. Цифрова трансформація суспільства: європейський досвід, українські реалії, Освіта для цифрової трансформації суспільства = Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa = Education for digital transformation

of society : монографія : у 2 т. Т. 1 / за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 74–98.

2. Осипова Є., Пахота Н., Семенчук Т. Цифрова культура в контексті глобалізації: зміна ідентичності та культурних практик в українському суспільстві. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2025. № 50. С. 533–539.

3. Хейлз К. Як ми стали постлюдством. Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці / пер. з англ. Є. Марічева. Київ : Ніка-Центр, 2013. 392 с.

4. Baudrillard J. *Simulacra and Simulation*. New York : Semiotext(e), 1983.

5. Floridi L. *Philosophy and Computing: An Introduction*. London ; New York : Routledge, 1999. 274 p.

6. Zuboff S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs, 2019. 704 p.

Анотація

Гончаренко М. М., Караульна Н. В., Серова Ю. В. Цифрова трансформація культури як виклик постсучасному гуманізму: філософський аспект. – Стаття.

Стаття присвячена філософському аналізу цифрової трансформації культури як ключового виклику постсучасному гуманізму. Актуальність дослідження зумовлена тим, що цифровізація радикально змінює онтологічні та аксіологічні параметри культурного буття, впливаючи на структуру ідентичності, комунікативні практики та механізми конструювання соціальної реальності. У межах постсучасного мислення, представленого працями Ж. Бодріяра, Ж.-Ф. Ліотара, М. Кастельса, Л. Флоріді, Д. Харавей та Р. Брейдотті, цифрова культура концептуалізується як простір симулятивних образів, алгоритмізованих смислів і мережевої суб'єктивності. Автори статті показують, що цифровізація не лише модернізує форми репрезентації культури, а й формує нові формати антропологічного існування – від «інфорга» до «кіборга», підживляючи класичний гуманістичний образ автономної, цілісної та раціональної людини. Метою дослідження є виявлення взаємозв'язку між цифровою трансформацією культури та переосмисленням гуманістичного проекту в постсучасному інтелектуальному просторі. У статті синтезовано основні ознаки цифрової культури, зокрема мережевість, гіперреальність, алгоритмічну детермінованість, фрагментацію ідентичності та гібридизацію реальності, що розглядаються як антропологічні виклики постсучасному гуманізму. Окрему увагу приділено ризикам цифрової деперсоналізації, втрати тілесності та етичної нейтральності технологічних систем, які потребують критичної гуманістичної рефлексії. Акцент зроблено на необхідності трансформації гуманістичного дискурсу в напрямі формування цифрової етики, відповідального суб'єкта інфосфери та збереження людської гідності в умовах алгоритмі-

зованого середовища. У підсумку обґрунтовується, що цифрова культура водночас піддає традиційні гуманістичні засади й відкриває можливості для оновлення гуманізму на засадах інтеграції технологічного та антропологічного вимірів, що може забезпечити нову парадигму співбуття людини й цифрових екосистем.

Ключові слова: цифрова культура, постсучасний гуманізм, симулякр, інфосфера, ідентичність, постгуманізм, алгоритмічність, цифрова етика.

Summary

Honcharenko M. M., Karaulna N. V., Serova Yu. V. Digital transformation of culture as a challenge to postmodern humanism: a philosophical dimension. – Article.

The article is devoted to a philosophical analysis of the digital transformation of culture as a key challenge to postmodern humanism. The relevance of the research is conditioned by the fact that digitalization radically reshapes the ontological and axiological parameters of cultural being, influencing the structure of identity, communicative practices, and mechanisms of social reality construction. Within the framework of postmodern thought, represented by the works of J. Baudrillard, J.-F. Lyotard, M. Castells, L. Floridi, D. Haraway, and R. Braidotti, digital culture is conceptualized as a space of simulative images, algorithmic meanings, and networked subjectivity. The authors demonstrate that digitalization not only modernizes the forms of cultural representation, but also generates new formats of anthropological existence – from the “inforg” to the “cyborg,” undermining the classical humanistic notion of an autonomous, integral, and rational individual. The aim of the study is to identify the interrelation between the digital transformation of culture and the rethinking of the humanistic project within the postmodern intellectual horizon. The article synthesizes the core features of digital culture, including networked structure, hyperreality, algorithmic determinism, identity fragmentation, and hybridization of reality, which are examined as anthropological challenges to postmodern humanism. Special attention is paid to the risks of digital depersonalization, the loss of corporeality, and the ethical neutrality of technological systems, which require critical humanistic reflection. Emphasis is placed on the need to transform the humanistic discourse towards the development of digital ethics, a responsible subject of the infosphere, and the preservation of human dignity in an algorithmically mediated environment. The article concludes that digital culture simultaneously undermines traditional foundations of humanism and opens up possibilities for its renewal based on the integration of technological and anthropological dimensions, thereby contributing to a new paradigm of human coexistence with digital ecosystems.

Key words: digital culture, postmodern humanism, simulacrum, infosphere, identity, posthumanism, algorithmicity, digital ethics.

Дата надходження статті: 10.10.2025

Дата прийняття статті: 27.10.2025

Опубліковано: 15.12.2025